

Ayhan ile Eren Erdemin Peşinde: Aristoteles'in Erdem Ahlakı Işığında Çocuk ve Etik

DİLEK YARGAN*

Üzerini ağaçların süslediği dağları şehirden ayıran güzeller güzeli nehrin aktığı tarihi bir şehirde geçiyor hikayemiz. Burada güneş nehrin döküldüğü yerden doğar, nehrin kaynağına doğru batır; ay, güneşe ters yoldan geceyi aydınlatır; rüzgâr vadiden geçerek şehri serinletir, kış her şeyi karın altında saklayarak şehri dağdan ayırt etmeyi engeller; yaz tüm insanları nehrin etrafındaki çimenlik alana davet eder; baharlar ise her şeyi tertemiz yapmak için iş başına geçerler. Özetle, keyfin ve uğraşın, huzurun ve eğlencenin şehrindeyiz. Hikayemizde kardeş olan iki kahramanımız var: Ayhan ve Eren. Yüzyılların imzasını taşıyan yapıtların ve modern çizgiler ile ödülleri kazanan binaların özelliklerini bilmek Ayhan'ın, şehirdeki araştırma merkezlerinin çalışmalarını takip etmek ise Eren'in en keyif aldığı uğraşlardır. Elbette nehrin kıyısında mangal yakmak, oyun parklarında saatler geçirmek, arkadaşlarıyla ormanda geziye çıkmak da unutulmamalıdır. Ayhan bir an önce yetişkin özgürlüğüne kavuşmanın, Eren ise kardeşinin boyuna yetişmenin derdinde. Dertleri içlerinde kalsın dışarıdan bakanlara "Büyüdü bu çocuklar", "Pek akıllandılar, maşallah" dedirtmeyi başarıyorlar. Öyle ya bu akılla kendilerinin de farkındakiler ki Hikmet Dede'nin derslerine ve sohbetine katılma kararı almışlar. Hikayemizin bilgisi olan Hikmet Dede sadece o ıslıl ıslıl parlayan nehrin geçtiği yerlerde değil, nehrin döküldüğü denizin karşı kıyılarında da çok ünlüdür. Kahramanlarımız hem hak ettiklerini düşündükleri övgüleri bir de bu ünlü kişiden kazanmak hem de onun düşündüklerini öğrenmek için, Hikmet Dede'nin şehre yapacağı ilk ziyarete katılmayı kafalarına koydular. Öyle ya günlerden bir gün sosyal medyadan aldıkları habere göre Hikmet Dede haftaya geliyormuş. Ancak şu satırları okuyan Ayhan ve Eren biraz buruklaştılar: Hikmet Dede bu kez sadece yetişkinlere konuşma yapacak ve sadece yetişkinler ile tartışa-

* Research Associate, Laboratory for Computational Ontology, Middle East Technical University; Department of Philosophy, dilek.yargan@gmail.com.

caktır. Bu satırların kahramanlarımızı durduracağını sanıyorsanız, yanılıyorsunuz: Şehri ve ormanı avcunun içi gibi bilen Eren derhal plan yaptı.

Eren: Konuşma ormandaki terasların birinde olacağına göre kesin Kule'nin orada buluşulacaktır. Buluşma yeri Eski Köprü'nün ayağındaki Maymun Heykeli. O halde ormana Eski Köprü'den geçecekler. Onlardan önce terasa varırız.

Ayhan: Diyelim ki vardık, nerede saklanacağız?

Eren: O işi bana bırak. Bizi orada kimse göremeyecek!

Buluşma günü geldiğinde şans kardeşlerden yana olacak ki Filozoflar Yolu'nda Hikmet Dede sürpriz bir biçimde karşlarına çıktı. Toplantı saatinden önce tek başına yürüyüşe çıkmış olmalıydı. Ayhan "Merhaba Hikmet Dede! Nasılsınız?" dedi. "Merhaba gençler! İnsan bu güzelim doğada elbette iyi olur. Sizler nasılsınız?", diye karşılık verdi Hikmet Dede.

Çocuklar heyecanla çok iyi olduklarını söylediler. Hikmet Dede, çocukların onunla daha fazla iletişim kurmak istediklerini gözlerinden okudu, sonunda merakına yenik düştü ve çocuklara nereye gittiklerini sordu. Eren sakinliğini bozmadan "Sizi gizlice dinlemeye gidiyoruz. Sizden önce terasa varıp, saklandığımız yerden sizi dinleyecektik." dedi. Kahkahalarını saklayamayan Hikmet Dede "Ama anlatacaklarım sizin boyunuzu aşar, beni dinleyeceğiniz vakte oyunlar oynayın." der demez, sakinliği rüzgâra karışan Eren üzgün, kırgın ve mağrur bir şekilde "Söyleyeceklerinizi anlatacağınız yetişkinler belki boyumu aşabilir ama aklımı aşmaz, çünkü ben artık onlar kadar akıllıyım." dedi. Kardeşinin sözlerine destek verirken diğer yandan büyüğüne saygı göstermesi gerektiği öğretilen Ayhan "O halde bize ne anlatacağınızı söyler misiniz? Sonra da bunu neden dinleyemeyeceğimizi anlatır mısınız? Eğer ikna olursak terası terk edeceğiz" dedi. Bu iki şirin kardeşin gözlerinden çıkan ışığa hayranlıkla bakan ünlü filozof, çocukları karşısına aldı ve başladı anlatmaya.

Hikmet Dede: Sevgili Çocuklarım, ben bugün büyüklere erdem hakkında bir konuşma yapacağım. Erdem derken bir şeyi açıklığa kavuşturulmuş. Benim öğretmenimin dilinde erdem arete demektir. Kelime bizi mükemmellik fikrine götürebilir. Mesela mükemmel bir yüzücü dediğimiz de o kişinin yüzmeye dair her şeyi en iyi biçimde yaptığını düşünürüz. Haydi bakalım, şimdi siz söyleyin, bir bıçağın mükemmelliğini nasıl bilirsiniz?"

Ayhan: İyi kesiyorsa iyi bıçaktır.

Hikmet Dede: Şahane! Bir bıçaktan beklenen şey de iyi kesmesinden başka ne olabilir ki? Peki, Eren şimdi de sen söyle bakalım. İyi bir sporcu

olmak için ne yapmalı?

Eren: İyi bir sporcu olmak için her gün çalışmak gerekir. Ben de spor yapıyorum ve biliyorum ki her gün yapmaya devam edersem hem esnekliğim artacak, hem daha sağlıklı olacağım, hem de bu alanda başarılı olacağım.

Hikmet Dede: Çok güzel anlattın. Erdemler de spor yapmak gibidir, uygulama, alıştırma yapmayı gerektirir.

Ayhan: İyi de Hikmet Dede, Eren'in de dediği gibi bizler spor konusunda azimli bireyleriz, kaldı ki uğraşımız olan diğer alanlardan da alıştırma yapmanın önemini gayet iyi biliyoruz. Madem bu ikisi birbirine benziyor, biz neden senin dersini dinleyemiyoruz ki, bizlere haksızlık etmiyor musun?

Hikmet Dede: Sevgili Ayhan, jimnastik öğretmenin sana belirli hareketleri belirli bir sıra ile öğretiyor, değil mi? (*Ayhan başı ile onaylar*) Bazı hareketlerin ardına diğerlerini ekliyorsun, bazen ise o hareketlerden kaçınıyorsun. Hareketlerini yaparken öğretmenin sana sürekli komutlar veriyor ki sen bunları alışkanlık haline getir diye. Bu komutların altında yatan nedenler hakkında ise şu anda herhangi bir bilgin yok, oysa ki öğretmenin bu bilgilere sahip olduğu için sana komutlar verebiliyor. Unutmadan ekleyeyim, öğretmenin öğrenciyken aynen senin durumunda olduğu gibi nedenleri bilmiyordu.

Eren: (*eski sakinliğini kazanmış bir halde*) Hikmet Dede, neden bahsediyorsun, ben anlamadım.

Bir anda oluşan bu sessizliği kuşların civıltısı doldurur. Ağaçların gölgesindeki bu keyifli sohbet Hikmet Dede'nin huzurlu sesiyle devam eder.

Hikmet Dede: Canım çocuklar, bizler bir şeyleri bilmeye ilk önce çevremizden başlarız. Mesela, gök cisimleri hakkında bir şey söyleyebilmek için ilk önce onları gözlemleriz. Çok eskilerde gökyüzü çıplak gözle incelenmiş, sonraları teleskop yardımı ile gök cisimlerinin hareketleri hakkında kayıtlar tutulmuş. Eskinin yıllar yılı topladığı bu bilgilere sizler şimdi akıllı cihazlarınızdaki uygulamalardan ulaşabiliyorsunuz. Şimdi ise gök cisimlerini daha gelişmiş cihazlarla inceliyoruz. Başka bir örnek vermek gerekirse, mikroskop daha önce mümkün olmayan bir şeyi yani gözün göremeyeceği canlıları inceleme fırsatını bize sundu. Hatta çalışmalar öyle bir hal aldı ki genetik çalışmalarında son yıllarda ciddi ilerlemeler kaydedildi.

Söylemem o ki, en büyüğünden en küçüğüne yaptığımız çalışmalarda ancak yeterli veriyi topladıktan sonra bu konularla ilgili kavrayışımız gelişir. Tüm bunlara pratik sorgulamalar diyebilirsiniz. (*Çocukların gözlerindeki anlayış ışıltılarıyla coşan Hikmet Dede konuşmasına devam eder.*) İşte, bundan sonra işler biraz daha karmaşıklaşır, çünkü pratik sorgulamalara teorik sorgulamalar da eklenir ve bir yerden sonra sadece teorik sorgulamalarla çalışmalarımıza devam ederiz. Artık incelediğimiz şeylerin doğasına ait bir sorgulama içinde oluruz. Bundan çıkaracağımız sonuç ne olur peki?

Eren: Benim anladığım bir şey üzerinde konuşacaksak onu gözlemlememiz, deney yapmamız, üzerinde vakit geçirmemiz gerektiği.

Hikmet Dede: Tam da beklenen çıkarımı yaptın Eren. Özetlersek, tüm çalışmaların çıkış noktası *emperia* denilen yaşam deneyimleridir. Benim hocamın dilindeki karşılığı *nous* olan düşünme yetisi, yaşam deneyimleri ile ilgilidir. Ancak bu deneyimlerin derecelerinden bahsetmek gerekir, zira çocukların matematik çalışabilmeleri mümkün iken ahlak çalışmaları mümkün değildir. Matematik çalışmalarında pratik sorgulamaların ardından teorik sorgulamalara geçebilirlerken, söz konusu erdem olduğunda yaşama dair tecrübelerinin azlığından dolayı ahlak üzerine fikirler yürütemezler, çünkü bu noktada eksik oldukları şey yaşam deneyimleridir. Sonuç olarak, sevgili Ayhan ve Eren, sizleri bugünkü toplantıya kabul etmemenedenim şu: Çocuklar yaşam tecrübelerinden yoksun olduğundan, ahlak üzerine çalışabilmeye yetersizdirler.

Eren: Hayır Hikmet Dede, bu söylediklerin hiç de yeterli savlar değil (*Hikmet Dede bu isyanı haylaz bir gülümseme ile karşılar.*) Biliyorsun ki bizim annemiz ve teyzemiz matematikçiler, onların sayesinde matematiksel yaklaşımın nasıl bir şey olduğunu öğrendik. Senin de söylediğin gibi, bize ilk önce matematiğin doğadan nasıl çıktığını ardından da nasıl teorik bir yapıda geliştiğini anlattılar ve uygulattılar. Haliyle bizler matematik konusunda sadece yaşitlarımızın değil, yetişkinlerin bile ilerisindeyiz. Kaldı ki, ukalalık yapmak istemem ama keskin zekâmız ile bilişsel yetilerimiz bugün senin toplantına gelecek birçok insandan çok daha fazla. Onları kabul ediyorsan bizi de kabul etmelisin. Adalet bunu gerektirir.

Ayhan: Kardeşime katılıyorum! Bizler ahlakın ne olduğunu biliyoruz, çünkü ahlaklı insanlarız. Ben iyi biriyim, cesurum, tutumluyum. Mesela annem bana dürüst olduğumu, kardeşimin ise adil olduğunu söyler. Demek ki bizler de ahlaki erdemleri sergileyebiliyoruz. Hem kendimizi biliyoruz hem de sergilediğimiz davranışlardan erdemlerimiz hakkında bilgi de verebiliyoruz. Özür dilerim ama "Akıl yaşta değil, baştadır" atasözünü

duymadınız herhalde.

Çocukların çıkarımları karşısında şaşkınlığını ve heyecanını saklayamayan Hikmet Dede, iki çocuğu da sakinleştirmek için onlara sarılır.

Hikmet Dede: Gelin bakalım genç insanlar. Bugün ne kadar da faydalı şeyler öğretiyorsunuz bana. Madem benden ders almak istiyorsunuz, haydi derse başlıyoruz.

Heyecanlarını saklayamayan iki kardeş hemen ders dinleme pozisyonlarını alırlar, gözleri ıslıl ıslıl Hikmet Dede'nin ağzından çıkacak her kelimeyi zihinlerine kaydetmek için hazırda beklerler.

Yaşamın, hareketin ve düşüncenin ilkesi olan ruhu bugün size anlatmayacağım, ancak konuyla bağlantılı olduğundan ruhun kısımlarından birazcık bahsetmem gerekiyor. Çünkü sevgili çocuklar, erdemler ruhun kısımlarına göre belirlenirler. Demem o ki erdemleri anlayabilmek için ruhun kısımlarından haberdar olmak gerekir. Besleyici ruh tüm canlılarda ortak olan, beslenme ve üremeyi sağlayan ve akıldan yoksun olan kısımdır. Duyusal ruh, hayvanlara özgü olan, hareket, arzu ve duyumu sağlayan, akıldan pay alan kısımdır. Düşünen veya akıllı ruh ise sadece insanlara özgü olan, düşünmeyi sağlayan kısımdır. Dolayısıyla benim ruhum kaç kısımdan oluşuyor?

Eren: (Sorunun basitliğine dudak bükerek) Elbette üç tane. Canlı olduğun için besleyici ruha, hayvan olduğun için duyusal ruha, nihayet insan olduğun için de düşünen ruha sahipsin.

Hikmet Dede: Aynen öyle. İlk kısım akıldan yoksundur dedik, ikinci kısım ise akıldan pay alır dedik. Bu nasıl bir şey olabilir?

Eren: Çikolatalı pastadan fazla yediğim zaman, babamın yanlış bir şey yaptığımı söylemesi örnek olabilir bence. Çünkü ben yemeği çok istiyorum, ama çok yersem zararlı olurmuş. Ben de çoğunlukla ikna oluyorum.

Ayhan: Zaten bu tür durumlarda "akıl vermek" deyimi kullanılır. (Eren'e bakarak) Arzulayan, isteyen ruh kısmımız ikincisine giriyor, değil mi?

Eren: Bence de.

Hikmet Dede: Fevkalade! (Eren'e bakarak) O halde babanın sözünü dinleyen bir aklın var diyebiliriz. Sen ne düşünüyorsun Ayhan?

Ayhan: Hikmet Dede, aklıma matematikteki küme gösterimleri geldi. Ruhun parçaları iki türlü olsa biri akıldan yoksun biri ise akıllı. Şimdi sizin bu bahsettiğiniz yan ikisinin kesişiminde bulunuyor. Çünkü tek başına akıldan yoksun, yani Eren'in örneğindeki gibi, iştahını doyurana kadar çikolata yemeğe devam etmesi aslında akıldan yoksun taraf, ama babamızın öğüdünden akıl alması ve yemeği kesmesi ile de akıldan pay alan taraf oluyor. Ama ben biliyorum ki hepimizde bir de akıllı olan kısım var. Yani kendi aklımız var. Kendi aklımızla da kararlar alıp, bunları eyleme dönebiliyoruz. (*biraz düşündükten sonra*) Mesela, annem de pasta yemeği çok sever. Ancak o, kendi tercihi ile ölçülü bir biçimde pastasını yer.

Hikmet Dede: Çok güzel söyledin, Ayhancığım. Şimdi baştaki konumuza dönersek, ne demiştik, temelde erdemler ikiye ayrılır, düşünce ve karakter erdemleri. Bunlara örnekler de vereyim ki pekişsin zihninizde. Aklıbaşındalık, doğru yargılama düşünce erdemlerine; ölçülülük, cömertlik ise karakter erdemlerine örnektir. Düşünce erdemleri daha çok eğitimle oluşur ve gelişirler. Bunlar deneyim ve zaman gerektirir. Karakter erdemi ise alışkanlıklarla edinilir. Bu nedenle, karakter erdemlerinden hiçbiri bize doğa tarafından verilmez. Bu demek değil ki onları edinebilecek bir doğal yapımız yok. Elbette buna sahip olduğumuz için alışkanlıklarla o erdemleri ediniyoruz. Çok iyi kod yazan bir yazılımcı düşünün. O ancak kod yaza yaza iyi bir yazılımcı olur. Temelde şu düşünce vardır, bizler yapa yapa öğreniriz. Dolayısıyla adil şeyler yapa yapa adil, dürüstçe davranma davranma da dürüst insanlar oluruz. Buradaki kilit noktanın alışkanlık edinmek olduğunu kaçırmayın. Ebeveyniniz çocukluğunuzda sabah kalkınca yüzünüzü yıkamanız ya da yemeklerden sonra dişlerinizi fırçalamanız için, sizlere bunların alışkanlıkları kazandırmak için destek verdiler. Bunlar sizde huy olduktan sonra da artık sabah yüzünüzü yıkamak sıradanlaştı. İşte sevgili çocuklar, cesur bir insan için de cesaretli davranmak sıradanlaşır. Bir insana cesur diyebilmemiz için onun belirli olaylar karşısında cesurca davranmış olmasını, cesurca hareketleri yapa yapa cesurluğu öğrenmiş olması ve onu artık bir huy gibi gerektiği yerlerde en iyi biçimde sergilemesi gerekir. Dolayısıyla, eylemler karşısındaki tutumlarımıza göre adil, yiğit veya sakın oluruz.

Hikmet Dede, çocuklara fazla yüklemeye yaptığını fark etti ve dinlenmeleri için onlara gökyüzünde süzülen bir şahin türünü anlatmaya başlar. Çocuklar başlarını göğe kaldırınca kuşu, kanatlarıyla mavinin içindeki akışını ve özgürlüğünü izlerler. Ve Hikmet Dede çocukları isyan ettiren noktayı bir kere daha ağzından çıkarır.

Hikmet Dede: Sevgili Ayhan ve Eren, karakter erdemlerinin huy olabilmesi için bu alışkanlıkların çocukluktan itibaren edilmesi gerekiyor.

Benim hocamın deyişiyile akıl tam olarak geliştiğinde, günümüz bilim insanlarının dediği gibi prefrontal korteksin gelişimiyle akli başındalığa gençler sahip olurlar. Kısacası, bunlar olmadan ahlaktan bahsetmek mümkün değildir.

Eren: O zaman biz ilk önce karakter erdemlerini kazanacağız, yani iyi ve kötü huylarımız olduktan sonra akli başında olacağız.

Hikmet Dede: Hayır, eğer böyle olsaydı bu derslerimi takip etmenizden hiçbir sakınca olmazdı. Karakter erdemleri ancak aklıbaşındalık ile birleştiğinde tamamlanır. Bu nedenle erdemlerin öğretilmesi onların eylemenmesinden ikincil önemliliğe sahiptir. Hatırlarsanız, ruhun kısımlarını anlatırken, akıldan yoksun tarafta istekler ve güdüler vardı. Bunların anlık olarak tatmini için uğraşırınız. Tıpkı çikolatalı pastayı dilediğinizce yeme isteğiniz gibi. Sizden küçük çocuklarda pastayı önünden alsanız kıyamet kopar, çocuk ağlamaya başlar, çünkü tek istediği yapabildiğince o pastayı mideye indirmektir. Sonra sizin yaşınıza geldiğinde babasının aklından pay alır, haliyle, karar verildiği ölçüde yer. Eğer ölçülü olmayı bu süreçte huy edinirse, akli başındalığa sahip olduğunda artık ölçülü davranmayı doğru yerde, doğru zamanda ve doğru biçimde sergileyecektir. Yani, bu eylemler kendiliğinden olacaktır. Önemli olduğu için bir kez daha söylüyorum: Doğru yer, doğru zaman ve doğru biçim ancak aklıbaşındalık ile olur ve bu deneyimi zorunlu kılar. Haliyle, gelişimsel sürecin etkisinin olduğu gibi deneyim sayısının da karakter erdemlerin oluşmasında çok önemli payı vardır.

Ayhan: Hayır, Hikmet Dede, ben sana katılmıyorum. İnsan bir kere cesur ise her zaman cesurdur. Bunun için tecrübe sayısının artmasına gerek yoktur.

Hikmet Dede: Senin dediğin gibi olsun. Söyler misin Ayhan, cesareti sergileyeceğin zamanın doğru zaman olduğunu, bu tavrın ölçüsünü neye göre tespit edeceksin?

Ayhan: Bir ölçüsünün olmasına gerek yok ki. Yapılması gereken neyse o yapılır.

Hikmet Dede: Çok güzel söyledin. Ancak yapılması gereken neyse onu yapmak ancak bilgece bir davranıştır. Bilgelik için ise biraz önce de dediğim şartların sağlanması gerekir. (*Biraz durduktan sonra*) Cömertlik ne demektir?

Ayhan: Parasını esirgmeden veren, eli açık kişilere cömert denir.

Hikmet Dede: Para kazanan birini hayal et. Arkadaşına yemek ısmarlaması cömertlik midir?

Ayhan: Neden olmasın.

Hikmet Dede: Peki, tüm iş arkadaşlarına yemek ısmarlaması durumunu nasıl değerlendirirsin?

Ayhan: Bu çok saçma! Parası kalmaz.

Hikmet Dede: Bu, fevkalade cömert bir davranış olarak da düşünülebilir. Senin söylediğine göre, cömert birinin böyle davranmasında bir sorun yok, değil mi?

Ayhan: (*Kafası karışmış bir halde*) Evet, aslında düşündüğüm şey buydu. Cömert ise her yerde cömert olmalı.

Hikmet Dede: İşte seninle ayrıldığımız nokta burası. Eğer bu kişi patron ise cömert bir davranış olarak değerlendirilebilir, ancak asgari ücretle bir fabrikada çalışan iki çocuk babası biri ise yaptığı davranış cömert değil, savurganlık olur. Peki, bir kişi parasını sadece kendine saklasa, öyle ki temel ihtiyaçlarını temin etmekten vazgeçecek kadar tutumlu olmaya karar verse?

Ayhan: Bu tutumluluk olmaz, varyemezlik olur.

Eren: Demek ki birine cömert dediğimizde cömertliği sergilediği zamanlardaki eylemlerinden dolayı söylüyoruz...

Hikmet Dede: (*konuşmayı bölerek*) ... ve sergilemediklerinedekine göre. İmdi, özetlemek gerekirse para harcamak iyi bir eylemdir, ancak cömert olduğunda. Bunun fazlası savurganlık, azı ise cimriliktir ki bunlar kötü karakter özelliklerdir. Cömertlik de gördüğümüz gibi kişilere ve olaylara göre ölçüsü değişen bir yapıdadır. Bu göreliliğin kıvamını tutturmak için de biraz gün görmüş olmak lazım. Unutmayın çocuklar, bir insanın daha önce hiç hırsızlık yapmamasından onun hakkaniyeti koruyan biri olduğunu düşünmeyin. Kişi öyle bir durumda ve konumda olmalı ki tam da hırsızlığa ihtiyacı olduğunda veya hırsızlığı kolayca yapabildiğinde bu eylemi sergilememesinden dolayı ona dürüst, hak yemez ya da benzer erdemler atfedin. Önemli olan iyilikleri doğru biçimde sergilemek olduğu gibi kötülüklerden de aynı biçimde uzak durmaktır. O halde özetlersek, birincisi, çoğunlukla çevrenizde sizi seven yetişkinlerin aklından pay alıyorsunuz, bunları alışkanlık etmeye çalışıyorsunuz; ikincisi doğru ölçütleri geliştir-

mek için tecrübeleriniz yok; son olarak da erdemlerinizi kendi aklınızın ışığında sergileyebilecek yaşam deneyime sahip değilsiniz. Şimdi ikiniz de ikna oldunuz mu neden sizlerle erdemler hakkında konuşmadığıma?

Eren: Bu nedenle de bizlerin eylemlerinde erdemden bahsetmek mümkün değildir.

Hikmet Dede coşkulu bir şekilde başıyla onay verir.

Ayhan: Hikmet Dede, ben bazı davranışları başkalarını mutlu etmek, hoş görünmek, bana söylendiği için yapıyorum. Sen diyorsun ki, tüm bunların şu anda böyle olmasında bir sakınca yok. Ama ben büyüyünce kendi aklım ile erdemleri bir amaç için değil, olması gerektiği için yapacağım. Doğru mu?

Hikmet Dede: Çok doğru evladım! Harika bir çıkarımda bulundun.

Ayhan: Tamam, ama olması gerektiği için yaptığımda bunu ne için yapmış olacağım?

Hikmet Dede: Bilgece bir yaşamın ereği mutluluktur.

Eren: O zaman sen bizlere mutlu olmadığımızı söylüyorsun ki bunu kabul etmek istemiyorum.

Hikmet Dede: Erenciğim, sana mutluluğun zorunlu koşulunun tamamlanmış bir hayat olduğunu söylemekle başlayayım. Birisi hayatını tamamlamadan onun mutluluğundan bahsedemeyiz, çünkü hatırlıyor musun, biraz önce ne demiştik size, hayatında çıkacak olan tüm durumlarda erdemi eylemlerde sergilediğimiz zaman o erdeme sahip olduğumuzdan bahsedebiliyoruz. Victor Hugo'nun Deniz İşçileri romanındaki Clubin Ağa'nın dürüstlüğünden bahsedebilmek için onun yaşamının tümünü görmemiz gerektiğini hatırlayın. Konuyu bu açıdan değerlendirdiğinizde, mutluluk, bize göre, erdemlerin ve yaşamın bütünlüğünü gerektirir. Hayatta olan tüm değişikliklere karşı tutum, talih ve talihsizlikteki eylemlerimiz sorgulanmadan yaşamımızın mutlu olup olmadığı da sorgulanamaz. Bu konuda anlaşırsak, sizin kafanızın karıştığı yeri hemen söyleyeyim. Günümüzde insanlar mutluluk ile neşeyi birbirine karıştırıyorlar. Üzgün olduğunuzda mutsuz olduğunuzu düşünüyorsunuz ya, aslında neşesizsiniz. Zira, çocuklara ne mutluluğu ne de mutsuzluğu atfedebiliriz. Anlık sevinç patlamalarınız sizin neşenizdir. Bu patlamalar anlarınızı parlatacağı gibi, tersi gölge yaratır. Gelin mutluluğu kalıcı bir ruh hali olarak kabul edelim, bunun da bilgilerde olduğunu hatırlayalım. Mutluluk bahsini birazcık

açmak gerekirse, sizlere şunları söyleyebilirim: Her bilgi ve her tercih aslında bir iyiyi arzular. Bu iyilerin en sonunda varmak istedikleri nokta nedir? (*Çocukların düşünmesine biraz müsaade ettikten sonra*) Tüm davranışlarımızla peşinden koştuğumuz, elde etmeye çalıştığımız, nihai amacımız olan şey mutluluktur. Erdemlerimiz olsun, arzularımız olsun, teorik çalışmalarımız olsun en nihayetinde mutluluğu hedefleriz. Bu arada araştırmamız için söylüyorum, benim hocamın dilinde mutluluk eudamonia'dır, ki bu kelime "mutluluk"tan çok daha fazla şey içerir. Eve gidince bunu bir araştırın, daha sonra eudamonia üzerine sizlerle etraflıca konuşuruz.

Eren: Hikmet Dede, bizdeki yaşam pratiği eksiklikleri ahlaki karakter oluşturmamıza bir engel olduğuna göre ve ahlaki öğretilerin merkezinde hayata bakış açıları olacağından bizim bu derse katılmamız uygun olmayacak.

Hikmet Dede: Aynen öyle yavrucuğum.

Çocuklar, Hikmet Dede'yi öptüler ve verdiği bu açıklayıcı ders için ona teşekkür ettiler. Bu sırada yetişkinler ormanlık yoldan terasa ulaşmışlardı. Onlara da selam verdikten sonra iki kardeş uzun yoldan, doğanın tadını çıkararak şehre doğru yürümeye başladılar. Nehrin yanındaki çimenlik alanda güneşlenmeye karar verdiler.

Sessizliği ilk Ayhan bozdu. "Ahlaklı olmak ile mutlu olmak arasındaki ilişki beni çok düşündürüyor" dedi. "Ahlaklı olmak ile bilge olmak arasındaki ilişki de beni" diye karşılık verdi Eren. Peki, sizi en çok ne düşündürdü?*

Kaynakça

- Ross, W., & Urmson, J. (1984). *Nicomachean Ethics*. In Barnes J. (Ed.), *Complete Works of Aristotle, Volume 2: The Revised Oxford Translation* (pp.1729-1867). Princeton University Press.
- Smith, J. (1984). *On The Soul*. In Barnes J. (Ed.), *Complete Works of Aristotle, Volume 1: The Revised Oxford Translation* (pp. 641-692). Princeton University Press.
- Solomon, J. (1984). *Eudemean Ethics*. In Barnes J. (Ed.), *Complete Works of Aristotle, Volume 2: The Revised Oxford Translation* (pp. 1922-1981). Princeton University Press
- Stock, G. (1984). *Magna Moralia*. In Barnes J. (Ed.), *Complete Works of Aristotle, Volume 2: The Revised Oxford Translation* (pp. 1868-1921). Princeton University Press.

* *Ayhan ve Eren'in hem kadın hem de erkek isimleri olduklarını hatırlatmak isterim.*